

Հարգելի՛ ընթերցող.

ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտը, չհետապնդելով որևէ եկամուտ, իր կայքերում ներկայացնելով հայագիտական հրատարակություններ, նպատակ ունի հանրությանն ավելի հասանելի դարձնել այդ ուսումնասիրությունները:

Մենք շնորհակալություն ենք հայտնում հայագիտական աշխատասիրությունների հեղինակներին, հրատարակիչներին:

Մեր կոնտակտները՝

Պաշտոնական կայք՝ <http://www.armin.am>

Էլ. փոստ՝ info@armin.am

«Պատմական հուշարձանների և կուլտուրական մյուս արժեքների պահպանության նկատմամբ հոգատարությունը Հայկական ՍՍՀ քաղաքացիների պարտքն ու պարտականությունն է»:
(ՀՍՍՀ սահմանադրություն, հոդված 66)

Խորանաչատ. Համալիրի ընդհանուր տեսքը հյուսիսից

Գլխավոր եկեղեցու հյուսիսային շքամուտք

Միջնադարյան Հայաստանի Խորանաչատի վանքային համալիրը մեկն է պատմական Տավուշ գավառի վանքային շորս համալիրներից: Այն գտնվում է Հայկական ՍՍՀ Շամշադինի շրջանի Զինարի գյուղից հյուսիս-արևելք:

Հիմնադրված է XIII դարի սկզբին հայ եկեղեցու նշանավոր գործիչ, ուշալ հոգևորական Հովհաննես Վանականի կողմից: Այստեղ նա կազմակերպել էր հոգևոր կրթության, դպրության և գրչության հանրահայտ կենտրոններից մեկը, որտեղ ուսանել են միջնադարյան հոգևոր մշակույթի ու պատմագրության այնպիսի աչքի ընկնող գործիչներ, որպիսիք են Կիրակոս Փանծակեցին, Վարդան Արևելացին, Մազաթիան, Գրիգորիս Աղթամարցին և ուրիշներ:

Պարսպապատ (ալժմ կիսավեր) տարածքի վրա տեղավորված վանքային համալիրը բաղկացած է գլխավոր եկեղեցուց, գավթից, միաբանների խցերից (նույնպես կիսավեր) և մի փոքր եկեղեցուց:

Ս. Աստվածածին եկեղեցին (1211—1222 թթ.), պատկանում է Հայաստանի խաչազմբեթ եկեղեցիների խմբին, սակայն նրանցից տարբերվում է իր հատակագծի համաչափությամբ: Այստեղ արտաբուստ քառանկյունի հատակագծում ամփոփվում է զգալի չափերի քառակուսի աղոթասրահ: Վերջինիս արևելյան կողմում տեղավորված են ավազ խորանը երկու կողմերի կրկնահարկ ավանդատներով, ըստ որում ավազ խորանի կիսաշրջան պատը մասնատված է 12 որմնախորշերով (նմանությամբ Անիի մայր տաճարի, Մակարավանքի գլխավոր եկեղեցու և այլն):

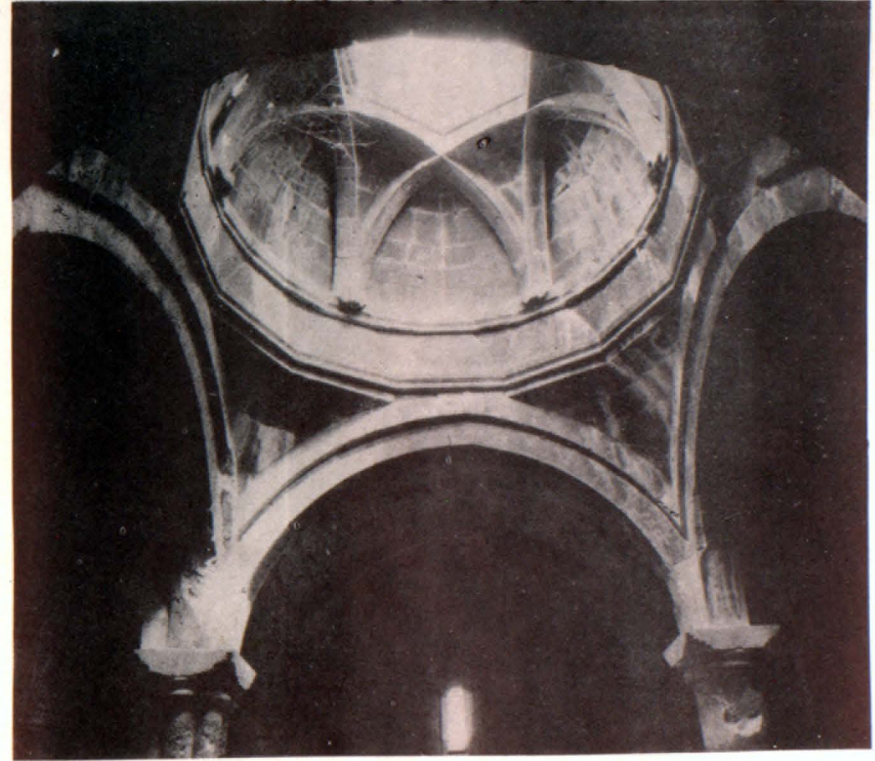
Եկեղեցու երկու մուտքերից մեկը բացվում է արևմտյան կողմից, գավթի միջից, իսկ մյուսը՝ հյուսիսային ճակատում: Եկեղեցին ճակատների ղեկորատիվ հարդարման տեսակետից բնորոշ է XIII դարին: Արևելյան ճակատը մասնատված է հատակագծում եռանկյունաձև երկու որմնախորշերով, որոնք պսակված են հորիզոնական գոտիով իրար միացված կամարտներով: Գրանց միջև գտնվող հարթության վրա տեղավորված են տրամատավոր երեսակայնիքով զույգ լուսամուտներ, իսկ դրանցից և հիշատակված գոտուց վերև, ճակտոնի տակ՝ նույնպիսի տրամատներով կազմավորված մի մեծաչափ ուլիեֆ խաչ: Հարուստ հարդարմամբ աչքի է ընկնում նաև հյուսիսային ճակատը, հատկապես շքամուտքը, որի բարավորն ունի մուգ և բաց երանգի աստ-աձև ու ոտբաձև քարերով իրականացված օձավոր շարվածք: Նույնպիսի

Ս. Կիրակի եկեղեցու տեսքը հարավ-արևմուտքից

Գլխավոր եկեղեցու գմբեթը

Գավթի ներքին հորինվածքը

շարվածք ունի նաև գավթի կողմն ուղղված արևմտյան շքամուտքի բարավորը:

Գմբեթի թմբուկի վրա առանձնանում են կամարավոր լուսամուտների ուռուցիկ երեսակալները: Թեև դրանց մի մասը շինարվեստի տեսակետից անկատար է (ինչը, հավանաբար, հետևանք է հետագա վերակառուցումների), սակայն ընդհանուր առմամբ հարազատ են ողջ հուշարձանի ոճական նկարագրին:

Գավթի կամ ժամատունը (1253 թ.), որը կցվել է եկեղեցուն արևմտյան կողմից, պատկանում է հայկական քառասյուն գավթիների տիպին, այն տարբերությամբ, որ արևելյան անկյուններում ունի կցված ավանդատներ: Տվյալ տիպի

հուշարձանների համար արտասովորը նաև արևմտյան ներսի պատի համատարած մասնատումն է 12 որմնախորշերի միջոցով, մի բան, որ եզակի երևույթ է: Ընթացում է, որ խորանների, տվյալ դեպքում՝ որմնախորշերի առատության պատճառով վանքը ստացել է նորանշատ անունը: (Կիրակոս Փանձակեցին այդ անունը բացատրում է եկեղեցիների շատությամբ):

Կառուցվածքային լուծման տեսակետից առանձին հետաքրքրություն է ներկայացնում քառասյուն այս գավթի կենտրոնական հատվածի գմբեթային ծածկը կառարի լուսիջույցով (երդիկով): Մակարավանքի (Բշեանի շրջան), նեղու-

Եղեղեցու արևմտյան համալիրից արևելք (ս. Ճգնավար եկեղեցի)

Քանդակ գավթի նախնական ևն-հին պատին

Գլխավար եկեղեցու տեսքը
նյութա-արևելից

Գլխավար եկեղեցու տեսքը
նյութա-արևելից

ցի վանքի (Հրազդանի շրջան) գավթի կենտրոնական հատվածի գմբեթային ժածկի նմանությամբ այն իրականացված է փոխադարձ հատվող 6 կամարներով, որոնք այս կառուցվածքում շրկամարների գեր են կատարում:

Գավթի՝ ընդհանուր առմամբ պարզ ու ծլատ արտաքին նարտարապետության մեջ ձևերի հարստությամբ աչքի է ընկնում արևմտյան շքամուտքը: Բացի դարաշրջանի շքամուտքերի հարդարմանը բնորոշ միջոցներից, նարտարապետը դիմել է նաև մոնումենտալ քանդակի օգտությանը: Շքամուտքից աչ և ձախ տեղադրված են պատի մեջ ազուցած եզան գլուխներ պատկերող բարձրաքանդակներ: Կենդանակերպ նույնպիսի բարձրա-

քանդակներ կան նաև գավթի ներսում, արևմտյան պատին: Նույն դարաշրջանի այլ հուշարձաններում հանդիպող կենդանիների և թռչունների նմանորինակ բարձրաքանդակները, բացի ղեկորատիվից, նաև իմացարանական նշանակություն ունեն:

Ս. Կիրակի եկեղեցին (XIII դ.) տեղադրված է գլխավորի մոտ, հարավային կողմում: Նրա գմբեթի սլացիկ թմբուկը (որը հենվում է գմբեթատակ շորս կամարների վրա) իր վերձիվ ծավալով խոյանում է վանքի համայնապատկերում, կազմավորելով նրա ծավալատարածական հորինվածքի երկրորդ գերիշխողը (գլխավոր եկեղեցու գմբեթից հետո):

Նամակիրից արևելք, պարսպապատի

Գլխավոր եկեղեցու հյուսիսային շէմսուտի մտերմատ

սահմաններից ղուրս, գտնվում է ս. Կիրակի եկեղեցու նմանությամբ մի այլ փոքր եկեղեցի: Միջնադարյան գերեզմանատուն (որտեղ ենթադրությամբ թաղված է վանքի հիմնադիր Հովհաննես Վահագանը) և զարդանախշերով զարդարուն թեափոր մի խաչքար:

Խորանաշատ վանքային համալիրը իր կազմի մեջ մտնող հուշարձաններով անտարակույս լավերից մեկն է զարգացած միջնադարի ժամանակաշրջանի Հայաստանի վանքերի թվում:

© ՀՍՍՀ պատմության և կուլտուրայի հուշարձանների պահպանության ընկերություն

Հարությունյան Վարդգոս Մարտիրոս

ԽՈՐԱՆԱՇԱՏ ՎԱՆՔ

Մասն. խմբագիր՝ Գ. Ս. Շախկյան
 Խմբագիր՝ Ս. Վ. Ստեփանյան
 Նկարիչ՝ Ս. Ս. Մկրտչյան
 Տեխն. խմբագիր՝ Ա. Գ. Ասրյան
 Վերստուգող սրբագրիչ՝ Գ. Հ. Ղազարյան
 Հանձնված է շարվածքի 21.07.1986 թ.:
 Ստորագրված է տպագրության
 14.07.1987 թ.: Յորմատ՝ 84×108¹/₃₂:
 Թուղթ՝ «Կապիճապատ», տպագր. 0,42
 պայմ. մամ., հրատ.՝ 0,4 մամ.: Պատվեր
 785: Տպարանակ 10000: Գինը 15 կոպ:
 ՀՍՍՀ հրատարակչությունների, պոլիգրաֆի-
 Ջիայի և գրքի առևտրի գործերի պետա-
 կան կոմիտեի № 2 տպարանի մասնաճյուղ,
 Երևան, Մարշալ Բաղրամյանի պող. № 26: